

TWEEGESPREK

Auteur: René Leverink
Fotograaf: Rogier Veldman

Paul Schnabel (SCP) en Jan van den Akker (SLO)

“We zijn een diplomasamenleving
geworden”

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) is een belangrijk, onafhankelijk adviesorgaan van de regering. Het onderzoekt ontwikkelingen in de samenleving, onder meer op het gebied van cultuur en religie. In dat kader houdt het SCP zich ook bezig met het primair en voortgezet onderwijs. Een tweegesprek van SCP-directeur Paul Schnabel en SLO-directeur Jan van den Akker over de positie van de school in de samenleving, en andersom.

Hoe onafhankelijk is het SCP?

Schnabel: “Wij sluiten aan bij het beleid, zonder het per se met dat beleid eens te hoeven zijn. Wij zijn niet gehouden *his master's voice* te spelen. Wij kijken vanuit de positie van de burger. Wat is belangrijk voor de burger, wat is belangrijk voor de samenleving, wat doet de overheid daar wel en niet aan? Dat kan over de hele breedte van het rijksbeleid gaan. Niet alleen volksgezondheid, welzijn en sport, het ministerie waar wij ondergebracht zijn, maar ook cultuurparticipatie, integratie van minderheden, jeugd en gezin, ouderen, de Europese houding van de Nederlandse bevolking, en onderwijs. Wij hebben bijvoorbeeld altijd veel onderzoek gedaan naar de positie van de minderheden in het onderwijs en de achterstandopheffing. Onze missie is drievoudig: het sociaal-culturele welzijn van de bevolking beschrijven; beleid evalueren, met name het interdepartementale beleid, zoals onderwijs en integratie; en ten derde adviseren over beleid en alternatieven voor beleid. Concreet houdt dit laatste in dat wij soms aanwezig zijn bij de voorbereidende ministerraad, de zogenaamde onderraad. Onze rapporten worden niet ter goedkeuring voorgelegd aan het kabinet, maar ter mededeling. Een voorbeeld van een maatregel waarin onze inbreng een belangrijke rol heeft gespeeld, is het afschaffen van het onderwijs in de allochtone levende talen. Wij hebben daar onderzoek naar gedaan en geconcludeerd dat het geen enkele aangetoonde of aantoonbare meerwaarde had. Als kinderen namelijk fets kunnen, is dat het snel aanleren van een vreemde taal.”

Welke tendens is in het Nederlands onderwijsbeleid zichtbaar als het gaat om de autonomie van de scholen?

Schnabel: “Daar zit een dubbelheid in. Enerzijds neemt de autonomie van de scholen toe, of dat wordt althans gezegd,

terwijl aan de andere kant de controle op de scholen óók alleen maar toeneemt. Kijk bijvoorbeeld naar de basisscholen, die meer financiële autonomie verkregen hebben, maar ook een grotere verantwoordingsplicht. Feitelijk is de ruimte die een directeur van een basisschool heeft bij de besteding van het geld nog heel beperkt. Je ziet die dubbelheid ook in het onderscheid dat gemaakt wordt tussen het wat, dat voor een groot deel door de overheid bepaald wordt, en het hoe, dat aan de scholen wordt overgelaten. Wat betreft de effecten van de verzelfstandiging van onderwijsinstellingen zie je dat deze bij de universiteiten goed heeft uitgedaan, maar bij de hogescholen bepaald niet. Het is duidelijk dat er een sterkere centrale regie nodig is op al die honderden verschillende opleidingen waar ze uit voort zijn gekomen.”

‘Een gevaar van al die onderzoeken en ranglijsten is dat scholen verkrampd gaan reageren’

Van den Akker herkent de ambiguïteit in de opstelling van de overheid, zeker in het primair en voortgezet onderwijs waar SLO zich voornamelijk op richt: “Kijk bijvoorbeeld naar het actuele Actieplan Beter Presteren. Aan de ene kant wordt het veld gestimuleerd om hier zelf het voortouw in te nemen, anderzijds wordt het overheidsbeleid voor de kernvakken steeds stringenter, bijvoorbeeld met de referentieniveaus voor taal en rekenen. Scholen worden daar ook meer en meer op afgerekend, zowel in negatieve als positieve zin. Doe je het goed, dan kun je ‘excellente’ school worden; doe je het niet goed, dan heb je een probleem en krijg je bijvoorbeeld een gele kaart van de inspectie. De invloed van de overheid in dit opzicht is vooral gericht op de achterkant van het gebouw, de opbrengst. Wat mij betreft zou er ook wat meer naar de voorkant gekeken mogen worden. Wat vinden we als samenleving relevant, wat willen we dat het funderend onderwijs de leerlingen meegeeft? Daar gaat het gesprek te weinig over. We hebben het over de maatschappelijke stage, burgerschapsvorming of de canon, maar kijken niet hoe dat past in het totale onderwijsprogramma. Als je scholen alleen afrekent op die kleine kern, maar over het

complete palet geen uitspraak doet, loop je het risico van *teaching to the test*, die een verschraving van het onderwijs tot gevolg kan hebben.”

Schnabel ziet de invloed van inspecties en vergelijkbare autoriteiten ook op andere gebieden toenemen: “Kijk maar naar de gezondheidszorg. Als dokter is het niet meer voldoende dat je je bul hebt gehaald. De inschrijving als praktiserend arts is voor vijf jaar. Je moet voortdurend nascholing volgen, dat wordt ook getoetst. Het heeft ook een internationale dimensie. Dat zie je aan de geweldige impact die een minder florissante uitkomst in een PISA-onderzoek voor een land heeft. Een gevaar van al die onderzoeken en ranglijsten is dat scholen verkramp gaan reageren. In Amsterdam - maar daar niet alleen - onttrekken scholen leerlingen soms in grote aantallen aan de Cito-toets. Toch is een zekere objectivering noodzakelijk. Je moet toetsen wat mensen kunnen, zodat je weet wat je van ze mag verwachten. Op de dag dat je op de universiteit binnenkomt, word je geacht Engelstalige wetenschappelijke literatuur te kunnen lezen. Maar kunnen vwo-leerlingen dat ook echt? En wat te denken van naar de universiteit doorstromende hbo-ers met een mbo-achtergrond?”

Gaat al dat meten van meetbare grootheden niet ten koste van grootheden die niet meetbaar zijn?

Van den Akker: “Stellig. Ik heb op zich natuurlijk niets tegen meten, maar je moet op voorhand wel expliciet maken wat allemaal de moeite waard is om te meten. Meten we dingen die er echt toe doen? Dat gesprek wordt amper gevoerd. Al die landen die het in PISA beter doen dan wij, hebben allemaal een onderwijsverhaal. Die formuleren als land een brede, algemeen gedragen visie op wat ze vinden dat de leerlingen zouden moeten leren. In Nederland zijn we daar erg terughoudend in. Laten we nou eens vanuit een toekomstgerichte houding kijken welke kennis en vaardigheden de burgers van straks nodig

hebben. In Finland is er geen inspectie en zijn er geen eindexamens, maar ze hebben daar wel een verhaal waar ze het met z'n allen over eens geworden zijn. Een nationaal leerplan is bij ons vloeken in de kerk, maar in Finland praat iedereen mee over het onderwijs. In de wij-vorm.”

Schnabel bevestigt het ontbreken in Nederland van een gezamenlijke visie op onderwijs: “Er is niet echt een heldere filosofie en men is er ook voor beducht om die te formuleren, omdat er altijd onenigheid over ontstaat. Het wordt meteen beschouwd als ongewenste staatsinmenging. Er ontstaat wel een soort impliciete collectieve opvatting die inhoudt dat we in de wereld concurrerend moeten blijven en dat we moeten zorgen dat onze mensen goed opgeleid zijn, wat dat ook betekent. Je ziet ook een algemene herwaardering voor het beroepsonderwijs, waar wij als SCP jaren op hebben gehamerd. Het is echt

onverstandig geweest om alles in de sfeer van het algemeen vormend onderwijs te brengen. Een goed vak leren is zó belangrijk. Ook voor de samenleving. De biologie van mensen verandert minder snel dan hun sociologie. Veel jongens hebben de wens om onder leiding van een volwassen vakman te leren hoe je dingen moet doen, met de nadruk op doen. Ik zie dat in de maatschappij het besef groeit dat daar behoefte aan is.”

Laten we de leerlingen in Nederland op het juiste moment een beslissende keuze maken voor hun toekomst?

Schnabel: “In heel veel landen gebeurt dat later dan in Nederland. Toch blijkt uit onderzoek dat wij dat helemaal niet zo slecht doen. Ik geloof ook niet dat het goed is om weer over die middenschool te beginnen, laten we niet te veel overhoop halen. Ik vind het goed dat stapeling weer mogelijk gemaakt is, zodat een vroege keuze niet onherroepelijk hoeft te zijn.”

Van den Akker vindt het jammer dat via de structuur van het onderwijs duidelijk een tweedeling in de samenleving is ontstaan: “We zijn weer echt een standenmaatschappij geworden. De bevolking wordt al op twaalfjarige leeftijd uitgesplitst. Daardoor krijg je ook dat negatieve gepraat over het vmbo. Je zal toch meemaken dat je kind dáár terecht komt! Zo maak je met het onderwijs de illusie om de boel een beetje bij elkaar te houden grondig kapot. Het lukt zo ook niet meer om nog iets van gezamenlijk repertoire voor elke leerling samen te stellen. Ik kijk wel eens met enige afgunst naar landen waar ze een wat meer comprehensief onderwijs hebben. Maar dan moet je wel bereid zijn te investeren in differentiatie, maatwerk en een andere docent-leerlingratio.”

Schnabel vindt achteraf het vmbo “dat overnacht tot stand gekomen is” geen gelukkige constructie: “Het heeft alles met sociale verschillen te maken. In Utrecht, waar ik woon, zijn ouders voortdurend aan het kijken of hun kinderen niet in Zeist of Bilthoven op school kunnen. Het is ook nogal wat als je in een beschermd milieu bent opgegroeid en je kunt niet zo goed leren, dat je dan op het vmbo wordt geplaatst met kinderen uit een heel andere sociale geleiding. Een ander probleem is het feit dat we een diplomasamenleving zijn geworden. De echte verdeling in

de samenleving is tussen hoogopgeleid en laagopgeleid. Het breukvlak ligt net boven het vmbo-niveau. Vandaar de druk van sommige ouders om hun kind zo hoog mogelijk op te stuwen. Ze hebben zelf een hoge opleiding gehad en zijn als de dood dat hun kind dat niet zal halen. Alleen als het echt niet anders kan, legt men zich neer bij het vmbo.”

Hoe kunnen we zorgen dat de docent weer de erkenning krijgt van vroeger?

Van den Akker: “Ook daarvoor zouden we naar Finland kunnen kijken, waar alleen de beste tien procent van de aanmelders geselecteerd wordt voor de lerarenopleiding en waar de leraar veel aanzien heeft. Je familie is trots op je als je leraar bent. Terwijl de salarissen vergelijkbaar zijn met hier, waar een leraar zo langzamerhand als een *loser* wordt beschouwd.”

Om te beginnen zou er eens naar de werkomgeving gekeken moeten worden, vindt Schnabel: “Het moet er goed uitzien. Een school die vuil en verwaarloosd is, kun je opvatten als een belediging voor de docent en het overige personeel. Dat is echt belangrijk en het belang wordt wel eens onderschat. Daarnaast stel ik vast dat het accent in Nederland wel heel sterk op leerlingbegeleiding is komen te liggen, op het omgaan met de kinderen. De vakkennis is meer op de achtergrond geraakt. Leraren die zelf niet goed kunnen rekenen of spellen... dodelijk voor het vak! Langzamerhand komen we er weer achter dat rekenen, lezen en schrijven ook in een moderne samenleving essentiële vaardigheden zijn. Dit is niet alleen van belang voor het primair en voortgezet onderwijs, maar juist ook voor de lerarenopleiding. En als je Nederland formeel tweetalig wilt maken, wat volgens mij zou moeten, moet je vroeg op de basisschool beginnen. Dan krijg je de kans het echt goed te leren. Wij Nederlanders denken dat we goed Engels spreken, maar dat is helemaal niet zo. Verder vind ik dat de minister gerust met voorstellen mag komen om goede docenten op de een of andere manier te belonen. Dat hoeft niet altijd met geld, je kunt ook denken aan prijzen of andere onderscheidingen. Daarnaast kunnen de universiteiten een rol spelen in de herwaardering van de docent. De oriëntatie van de talenstudies op universiteiten is helemaal niet op het onderwijs gericht. De vakdidactiek leidt bij de talen een kwijnend bestaan.”

Van den Akker: “Belonen, zichtbaar maken, verspreiden, prima. Maar niet van bovenaf gaan organiseren. Laat daarin variatie en differentiatie bestaan. Het gaat ons als leerplaninstituut vooral om een gemeenschappelijke inhoudelijke basis. Althans, dat - om te beginnen - het gesprek daarover op gang komt.

Een van de thema's waar het SCP zich mee bezighoudt, is de maatschappelijke opdracht van de school. Waar bestaat die opdracht uit?

Schnabel: “Om te beginnen zijn er vakken als maatschappijleer, die vooral bedoeld zijn om leerlingen te laten zien wat het inhoudt om als burger deel uit te maken van een democratische samenleving, en maatschappijwetenschappen, waar het gaat om de maatschappij als onderwerp van studie. Kijk je verder, dan krijg je de discussie over de brede school. Daarin komt heel snel de vraag: wie is nou de baas over wat? Als de school na schooltijd gebruikt wordt, onder wiens verantwoordelijkheid gebeurt dat dan? In Nederland is dit soort dingen lastig te organiseren. En met al die claims die op het onderwijs gelegd worden, wordt de school snel overvraagd. De belangrijkste maatschappelijke

opdracht van de school is en blijft ervoor te zorgen dat een nieuwe generatie klaar is om de welvaart vast te houden. We hebben een kenniseconomie. Dan moet het onderwijs de krachten leveren die daaraan kunnen bijdragen. Die de nodige kennis hebben, maar ook bereid zijn van elkaar te leren, samen te werken en goed om te gaan met verschillen van mening. Daarnaast zie je steeds meer dat scholen programma's aanbieden met een toegevoegde waarde, bijvoorbeeld voor leerlingen die er aan de boven- of onderkant uitspringen.”

‘Belonen, zichtbaar maken, verspreiden, prima. Maar niet van bovenaf gaan organiseren’